

KARSLI HAFIZ KURBAN YURTSEVEN



Av. Mürsel KÖSE

Ne zaman geçmişte derin izler bırakıp gitmiş tarihî kişiler hakkında bugünkü kuşaklara bir şeyler söyleyip yazma cüretkârlığını göstersem, ele aldığım konuya nereden başlamam gerektiği hususunda tereddütler yaşarım. O zaman belleğim beni, bu kader şehrimizin gerilerde kalmış olup **Kırk Yıllık Kara Günler** diye anılan **1877 Rus işgali felâketi** ile **1920 kurtuluş fazileti** arasındaki siyasal anafor ve gel-git çalkantıları konusuna iteklemiş oluyor.

Bu yazımızda Kars'ımızın çok değerli bir simasından bahsedeceğiz. O, aslen Kars'ın Kaleiçi Mahallesi sakinlerinden *Gazi Mahmutoğulları* soyundandır. Çarlık Rusya'sının 1877 (1293) Kars'ı işgalinden altı yıl sonra 1883 yılında dünyaya gelmiş olup, babası Akif ve anası Söhbandır.

Hafız Kurban, Rus işgali yıllarında, Kars Evliya Camii ile Medresesi İmam ve Müderrisi olan, Arapça ve Farsça bilen büyük zat **Yemenhalifeoğlu Molla Muhyiddin** (1856-1912) **Efendi**'den ders ve feyz almıştır. Muhyiddin Efendi, yine aynı mahalleden yetişmiş büyük tarih bilgini merhum Prof. M. Fahrettin Kırzioğlu'nun ana dedesidir. Kurban Efendi, hafızlık mertebesine ulaştıktan sonra Türkçe ve Rusça dil kurslarına devamlı kendisini yetiştirmiş, o tarihlerde Tiflis'te çıkmakta olan **Albayrak**, Bakü'de çıkan **Açık Söz**, **İkbal** ve **Basiret** gibi gazetelere takma adla yazılar yazmıştır.

Daha sonraları hocası büyük âlim M. Muhyiddin Efendi'nin halefi olarak, kurtuluştan önce başlayıp, cumhuriyet döneminde de 56 yıl boyunca Kars Evliya Camii İmam ve Hatiplik görevini sürdürmüştür.

Kendisi, gerçek bir hafız, imam, hatip, edip ve hem de büyük bir şairdi. Dinî görevlerinden ayrı olarak, gerek işgal döneminde (gizli ve aşikâr) ve gerek kurtuluştan sonra Cumhuriyet döneminde birtakım teşkilât ve sosyal kuruluşlarda yılmadan ve yorulmadan, canla başla ve heyecanla bu kut-sal/gazi şehrimize hizmet etmiştir.

Kurtuluştan (1920) önce 1915-1918 yıllarında, merkezi Bakü'de bulunan *Bakü İslam Cemiyet-i*

Hayriyesi'nin Kars Şubesinde faal eleman olarak çalıştı. Kurtuluştan sonra da *Hilâl-i Ahmer* (Kızılay), *Türk Ocağı*, *Tayyare Cemiyeti* ve *Nüfus Tahrir Heyeti* gibi kurumlarda aktif çalışmalarda bulundu. Cumhuriyetin ilk yıllarında *Kars Belediye Başkanlığı*, *Kars Ticaret Odası Başkanlığı* ile *İl Genel Meclisi Üyeliği* yaptı.

Bizim öğrencilik yıllarımızda Kars Kâzımpaşa Caddesi'nde onun bir kırtasiye dükkânı vardı. Büyük oğlu Tevfik Bey devamlı dükkânda dururdu. Rahmetlinin kendisi, eskilerin deyimi ve kelimenin tam anlamıyla *üzü güleç* bir insandı. Ona herkes saygı gösterirdi. Uzunca boylu, çok temiz ve itinalı giyinir, pardesölü, fötr şapkalı, elinde baston uygar bir kıyafetle dolaşır.

Bütün resmî törenlerin baş davetlisiydi. Mülkî ve askerî erkânın yanında yer alırdı. Aynı zamanda bu gibi törenlerde irticalen (doğaçlama) yaptığı heyecanlı konuşmalarıyla halkı coşturur, sürekli alkış alırdı. Rus işgali sırasında Ermeni mezalimi yıllarını yaşamış, görmüş, bu nedenle Cumhuriyet döneminin yürekten savunucusu müspet kafalı bir din adamıydı.

Çevrede ırak yakın, büyük küçük demeden hasta ziyaretlerini hiç ihmal etmez, asla bir karşılık beklemeden,

ayırım yapmadan herkesin acı tatlı günlerine koşardı. Bütün hayatı boyunca, karşılaştığı olayları kaleme alıp yazmış. Yazdıklarını sarı kâğıtlı defterlerde toplamış. Elimizde bulunan her birisi bir parmak kalınlığındaki defterlerde eski (Osmanlıca) yazı kullanmış olduğundan, hatasız okunabilmele-ri uzmanlık konusudur. Nesir yazıları pek az olup, ele aldığı olayları güçlü bir edebî yetenekle, manzum şekilde anlatmıştır.

Çok değerli tarihî şiirlerinden birkaçı, rahmetli Prof. Dr. M. Fahrettin Kırzioğlu tarafından *"Edebiyatımızda Kars II."* adlı kitapta yer almıştır. Bunların bazılarında birkaç dörtlülük alacağız. 18 Mart 1917'de, Kars'taki *İslam Cemiyet-i Hayriyesi* üyelerinden **Rıza Bey**, Kars'ta *Hurşit* adıyla bir gazete çıkarır. *"Kars'ta Yeni Hurşid rahşan eyledi"* diyerek başladığı manzumede Tiflis'te çıkan *Al Bayrak* gazetesine de işaret ettiği şiirin son iki dörtlülüğü şöyledir:





Kars Yusufpaşa ve Kaleiçi mahalleleri.

*Evlâd-ı vatana ne büyük hizmet,
Her yerde âsârın bulacak hürmet,
Cehalet zulmünden kurtulur millet,
Al-Bayrak gazetesi ilân eyledi.*

*Kurban der bin yaşa ey milletperver,
Kazandırdın Kars'a büyük bir eser,
Ruh verir herkese hem irşâd eder,
Gazetin halkımız(ı) şâdan eyledi.¹*

*

İşgal yıllarında Rus süvarileri Kars'taki *Evliya Camiini* atları için tavla olarak kullanıyorlar. Bu durum Müslüman Türk ahalinin arasında infiale yol açıyor.

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Ruslar, Kars'taki ileri gelen Türkleri Sibirya'ya sürüyorlar. Yalnız, zamanın Kars Müftüsü Ali Bey ile Hafız Kurban Yurtseven'e göz yumuyorlar. Bu sıralarda Cemiyet-i Hayriye'nin de devreye girmesiyle Ruslar, Hafız Kurban Efendi'yi resmen Müstahkem Mevki emrine imam olarak tayin ediyorlar. O aynı zamanda Müslüman Türklerden ölenlerin, cepheden gelen şehitlerin, Ermeni mezalimine kurban gidenlerin defin işlerini yapıyordu. Kars'ta kalmış olmakla zaman zaman Ermenilerin hakaret ve taşkınlıklarına maruz kalmıştır.²

Hafız Kurban Efendi bu göreve başlayınca ilk iş olarak *Evliya Camii'nin* içler acısı bu hâliyle ilgilendi.

¹ Kırzioğlu M. Fahrettin, *Edebiyatımızda Kars*, İstanbul, 1958.

² Bkz. Yunus Zeyrek, *Elviye-i Selâse'nin Son Yılları*, Bizim Ahıska, S. 17, 2010.

Bu konuda yazdığı 12 dörtlükten meydana gelen destanının bir kısmı şöyledir:

*Bir destanım vardır gamlı firkatli,
Kanlı gözyaşımı sildim ben bugün.
Evliya Camii'n harap hâlini
Kaçınıcı defadır bildim ben bugün.*

*Kâfir Moskof tavla etmiş burayı,
İki buçuk yıldır giymiş karayı,
Kesmişler atlara yer yer arayı,
Bozulmuş minberi buldum ben bugün.*

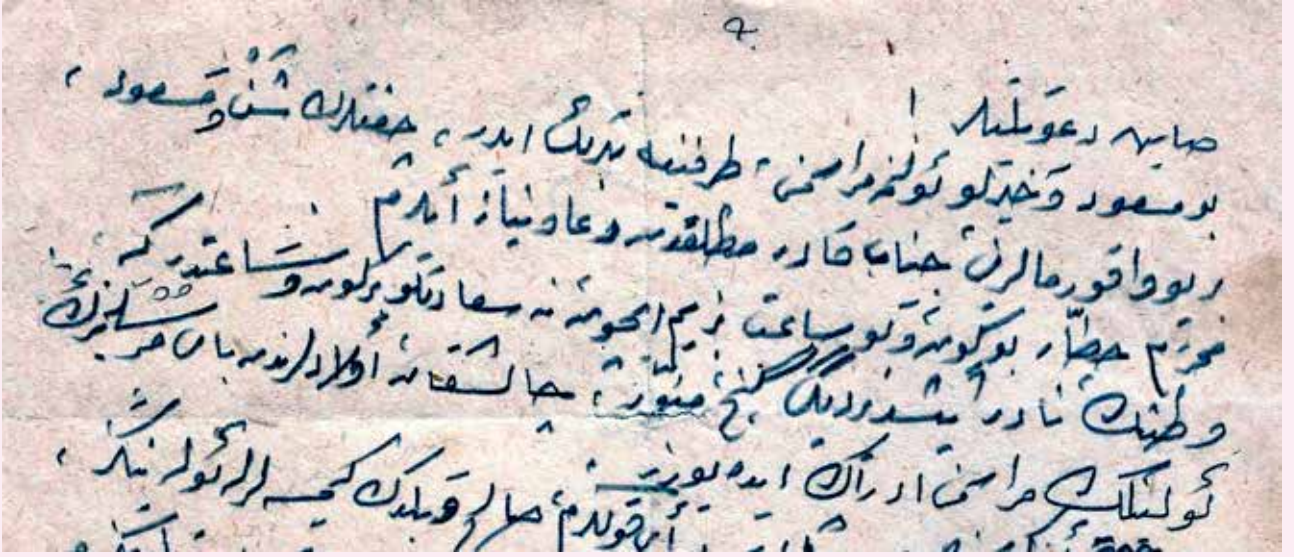
*Kürsü fevkaneden kalmamış eser,
Döşemesi gitmiş mahvel ne gezer,
Ziyneti, levhası yoktur ser-te-ser,
Şaşırıp hayrette kaldım ben bugün.*

*Bozulmuş bahçesi gübreyle dolmuş,
Güzel medresesi virane olmuş,
'Afiserler' halı kilimin çalmış,
Kuru taş duvara geldim ben bugün.³*

*

Birinci Dünya Savaşı sırasında Kasım 1914'te Türk-Rus çatışması başlayınca, Kars'taki Ermeni Taşnak çeteleri şehir ve kasabalarda hunharca katliam ve talana girişiyorlar. Türk ahali çaresizlik içerisinde şehir ve kasabalardan ayrılıp, Ermenilerin kolay ulaşamayacakları uzak köylere sığınıyorlar. Bu durum, 3 Mart 1918 Brest Litovsk Antlaşması'na dek bütün fecaatiyle devam ediyor. Hafız Kurban,

³ Kırzioğlu, Aynı kitap.



bu zulmeti de bir ağıt şeklinde nazmediyor:

*Perişan oluben yurttan çıkanlar,
Vatan tarafına melûl bakanlar,
Gariplik derdine ciğer yakanlar,
Halleri nâlâna varan Karşılilar,
Malları talana varan Karşılilar.*

*

Bir ziyaretimde rahmetlinin bizzat kendisinden dinlemiştim: “Çok yaşlı bir iki kişi buluyordum hatta kimi zaman bulamıyordum. Müslüman Türk şehit ve cenazelerini çoğu kez tek başıma yıkayıp, kefenleyip, tabuta yerleştirerek omzuma alıp mezarlığa götürünceye dek, etraftan Ermeni dığaları (haylaz gençleri) kulaklarım işite işite dinime, imanıma, sarığımıza sövüyorlardı. Vakit namazlarında minareden ezan okuduğum zamanlarda, kuş sapanlarıyla bana taş atıyorlardı. Ezanı kesmeyip, şerefede dönerek kendimi koruyordum. Bir defasında yine ezan okurken bir dığanın, aşağıdaki evlerden birinin damı üzerinde, elinde tüfek, mevzilenmek için yer aradığını fark ettim. Ezana devamla şerefenin arka tarafına döndüm. Caminin cümle (giriş) kapısının 15-20 santim uzunluğunda, gövdesi de kalınca sarı (pirinç) oldukça iri bir frengi anahtarı vardı. Onu ben hep belimden asarak taşıdığım için, elbiseme sürtüne sürtüne altın gibi de parlıyordu. Halkalı tarafını avucumun içine alıp, öteki ucundaki dil kısmı yukarı (sanki bir tabancanın arpacığı gibi) gözükecek şekilde tutup, ani bir dönüşle Ermeni dığasına doğrulttum. O bunu görüce, anahtarı silâh sanıp, damdan atlayıp kaçtı ve ben ona hedef olmaktan kurtuldum.”

*

Bir de elimizde 6 Ekim 1924'te Ulu Önder Atatürk'ün Kars'a gelişine ilişkin olup, onu karşılamaya katılmış bir kimse olarak, baştan sona en ince noktalara kadar anlattığı eski yazılı tarihî bir belge var. Bir gün önceden askerî ve mülkî idarece düzenlenen programa göre, onu getiren özel

lokomotifin istasyonda halk tarafından coşkuyla karşılanması, kaleden yapılan top ateşleri, Atatürk'le birlikte gelen kimselerin tek tek isimleri ve gece Türk Ocağı'nda şerefine düzenlenen baloyu en ince teferruatıyla anlatmıştır. Yine o belgede aziz misafirlerin istasyon bahçesine geçtiklerinde, Malakanların temsilcisinin Gazi'ye **tuz ekmek sunuşu** konusu var, özet olarak belirtmek isterim:

“... İstasyon bahçesine yaklaşıldığı anda, Malakanların süslü bir masa üzerinde, bir tepsideki ekmek ve tuzu görerek durdu. Bu sırada ileriye atılıp elini öpen Malakan, ‘Büyük Gazi Hazretleri, bendeniz Malakan Milleti Başkanı Aleksî Karalof’um. Malakanlar size bu tuz ve ekmeği ikram etmek isterler...’ deyince Gazi Hazretleri kabul buyurarak, bir lokma ekmeği tuza batırarak aldılar.”⁴

*

Burada şu hususa bilhassa işaret etmek isteriz. Hafız Kurban Yurtseven'in defterleri ve dosyalarımızdaki evrakı lâyıkıyla değerlendirmeyi bekliyor. Derginin sınırlı sayfaları için bazı hatıraları özetlemeye çalışalım.

Hafız Kurban Amcamız, 27 Temmuz 1960 günü düğünümde de gelmişti. O tarihte Ankara'da Karayolları Genel Müdürlüğü Sabit Tesisler Bürosu'nda teknik ressam olarak çalışıyordum ve aynı zamanda Hukuk Fakültesi ikinci sınıftayım. Düğün izniyle Kars'a gelmiştim. Merasim sırasında bir fayton geldi, Hafız Kurban Amca indi. Bütün kalabalık onu karşıladı. Hem resmî nikâhuma tanıklık yaptı ve hem de dinî nikâh kıydı. Sonra elindeki kâğıttan okuyarak misafirlere bir konuşma yaptı. O konuşmanın bir kısmı şöyledir:

Sayın Davetliler!

Bu mes'ud ve hayırlı evlenme merasimini tarafeyne

⁴ Bu konuda, bazı haddini bilmez yoz'lara karşı, dergimizin 29. sayısında “Böyle Bir Kars, Böyle Bir Yazar” başlıklı yazımıza bakılabilir.

tebrik eder, çiftlerin şen ve mes'ûd bir yuva kurlmalarını Cenab-ı Kadîr-i Mutlak'dan dua ve niyaz eylerim. Muhterem huzzâr, bu gün ve bu saat bizim için ne saadetli bir gün ve saatdir ki vatanın nâdir yetiştirdiği genç, münevver, çalışkan evlâtlarından Bay Mürsel'imizin evlilik merasimini idrak ediyoruz.

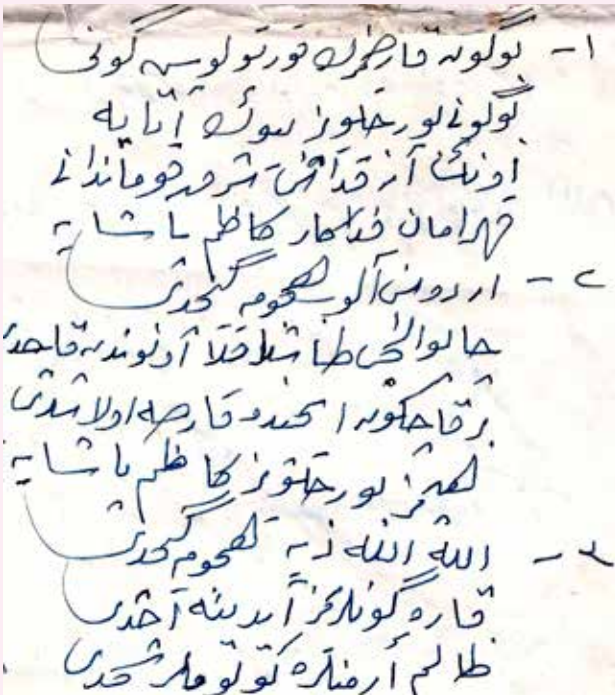
Mürsel, fahredilecek, seçkin bir evlâdımız olduğu gibi kızımız da aynı yurt ve aynı bildik ve yakınlarından, Karşılıdır. O şeref bize kâfidir. Çünkü Karşılılar tarihin yâd ettiği şehitler, gaziler, kahramanların evlâtlarıdır. Öteden beri şarkın büyük kapusunun bekçisidirler. Kırk küsur sene düşmen idaresinde yaşadıkları hâlde ne dinini, ne dilini ve ne de âdât ve anânesini deşmişlerdir. İcabında çeşitli düşmenlere karşı göğüs germiş, harp etmiş ve bu uğurda can ve baş vermişlerdir. Tekrar çiftlerin mes'ûd, müreffeh yuva kurlmalarını Kadîr-i mutlak olan Hazreti Allah'tan diler, hayırlı olması için bir fatiha okumanızı rica ederim.

Kars'ın yerlilerinden Eviya Camii Şerifi Hatibi
Hafız Kurban Yurdseven - Kars, 27 Temmuz 1960

Daha sonra da hakkımızda 54 kıt'alık manzum bir hatıra yazmıştı. İlk sayfanın başına şöyle bir not düşmüş: "Kars'ın yerlilerinden ve mücahitlerinden merhum İbrahim Efendi'nin mahdumu Mürsel Beğ'in nikâh merasimine ve düğününe gittiğimizde yazmış olduğum hatıralarım."

*

29 Ekim 1967'de Kars Belediyesi tarafından Kars İstasyon Bahçesi'ne dikilen **Kâzım Karabekir Paşa'nın** heykelinin açılış töreninde, o gün kür-



süde konuşan sanki 64 yaşındaki Hafız Kurban gitmiş, Cumhuriyetimizin ilk kuruluş yıllarındaki törenlerde ortalığı çınlatan Hafız Kurban gelmişti. O gün onun o kürsüden aynı zamanda vücut dili ustalığıyla haykırışını Karabekir Paşa'nın kızlarıyla beraber bütün halk duygulanıp gözyaşlarıyla dinlemişlerdi.

Kars'ta Kâzım Karabekir Paşa'nın heykelinin açılışında söylediği manzumenin bir kısmı şöyledir:

Bugün Kars'ımızın kurtuluş günü,
Bu günü borçluyuz büyük Ata'ya;
Onun arkadaşı Şark Kumandanı
Kahraman fedakâr Kâzım Paşa'ya.

Ordusunu alıp hücumla geçti,
Çapulcu Taşnaklar önünden kaçtı,
Birkaç gün içinde Kars'a ulaştı,
Hepimiz borçluyuz Kâzım Paşa'ya.

Allah Allah diye hücumla geçti,
Kara günlerimiz aydına açtı,
Zalim Ermenilere ölümler seçti,
Allah rahmet eylesin Kâzım Paşa'ya.

Kalplere mal olmuş o güzel adı,
Onunla bulmuşuz ferah ve şâdi,
Kâzım Karabekir mektebin adı,
Canımız fedadır Kâzım Paşa'ya.

Kars, 29 Ekim 1967

31 Ocak 1969 günü evinde kendisini ziyarete gitmiştim. Ankara'da zorlu bir ameliyat geçirip dönmüştü. Ondan sonra da sık sık ziyaretine gidiyordum.

28 Nisan 1969'da yeğenim Burhan Kaya ile beraber yine ziyaretine gitmiştik. O gün bana bir meşin çanta içerisinde, hatıralarını ihtiva eden, hepsi eski yazıyla manzum olarak yazılmış 8 adet defterini verdi. Kendisinden önce İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinden mezun oğlu Kemal Yurtseven'i kaybetmişti. Bunlar sende kalsın dedi. Daha sonra da diğer büyük oğlu Tefvik Bey, ellerinde mevcut birtakım yazılı kâğıtları, bir torba içinde İstanbul'dan bana gönderdi.

Bu gidişimde, işgal sırasında Rusçaya çevrilen köy adlarının, rahmetli hocamız Prof. Dr. Kırzioğlu'nun girişimiyle tekrar Türkçeye çevrilmesi konusu, aramızda konuşulurken, Merkez Kars'ın güneyindeki **Vezi Köyü** hakkında bana anlattıklarını burada belirtmek isterim. Demişti ki: "Şimdi (Vezi sözünden galat) Ölçülü olarak Türkçeye çevrilmiş olan bu köyün eski adı, Osmanlı

döneminde **Vaiz'in Köyü** idi. Vaiz, merkez Kars'ta camilerde vaiz yapan çok saygın bir zat idi. Herkes onu Vaiz Efendi diye anardı. Kars Kalesi'nin eteğinde Balkonlu Hamam'ın hemen karşısındaki (yeşil) türbe o zatın türbesidir."

Bu ziyaretimiz, kendisiyle son görüşmemiz olmuştu. Daha sonra rahatsızlıkları devam etmiş ve Eskişehir'de bulunan benim ilkokuldan sınıf arkadaşım olan oğlu, Havacı Yarbay Cemal Yurtseven'in yanında, 18 Haziran 1972 tarihinde vefat etmiş ve orada gömülmüştür.

*

Kars Belediye Başkanı Arif Taşçı'nın girişimiyle mezarı 12 Temmuz 1981'de, 56 yıl hizmetinde bulunduğu Kars Evliya Camii avlusundaki ebedî istirahatgâhına nakledilmiştir. Bu nakil töreni esnasında, aslen Erzurumlu olup Kars'ta Din Görevlileri Yapı Kooperatifini kurmuş olan emekli imam ve aynı zamanda şair, rahmetli **İbrahim Alanka Hoca**, yazıp okumuş olduğu 33 beyitlik şiirinin metnini bana vermişti. Bu manzumenin bazı beyitleri şöyledir:

*Mâna dolu musallada bir tabut,
Tekrar öz evine göndermiş Mabut.*

*Tevazû timsâli, fazilet pendi,
Hafız Kurban Hoca, budur efendi.*

*Nerelerde idin ey büyük insan,
Ne kabrin var idi ne de bir nişan.*

*Kabrini kazmıştık biz kalbimizde,
İstedi dostların bak Kars'ımızda.*

*Uzun bir ömürle hep hizmet ettin,
Takdirin emriyle gurbete gittin.*

*Bilirim dosdoğru idealinden,
Düşürmedin Hak'kı bir an dilinden.*

*O kara günlerde yaptığın hizmet,
Verdi milletine sonsuz bir lezzet.*

*Rahat uyu Hak'kın Hafız Kurban'ı,
Elbet yâd edecek neslin keroanı.*

*Müteşebbislerden Hak razı olsun.
Bu taze kabrin de, nurlarla dolsun.*

*Selâm ve ihtiram ruhu pâkine,
Ey hadimül Kur'an, kurban hâkine.*

Kars, 24 Ekim 2018

Aziz Hocam,

Her şeyden önce her an için, en kısa zamanda sağlığınıza kavuşmanızı Yüce Allah'tan içtenlikle niyaz edip saygılarımı sunarım.

Telefonda, benden sayın derginiz için bir veda yazısı istemiştiniz. Böyle bir yazı yazabilme yeterliğini ruhen kendimde bulamazdım.

O zamanda kısaca değindiğim gibi, ben muhteşem derginin yayın hayatına son verileceğine değil, bir süre tatil edileceği ve sizin sağlığınıza kavuşmanızla birlikte, kaldığı sayıdan itibaren yeniden yayına başlayacağı inancı içerisindeyim.

Evvvelce naçizane yazılar yazarken, hep rahmetli çok değerli bir tarihi şahsiyet olan **Hafız Kurban Yurtseven**'i de ele almayı hep düşündüm fakat fırsat bulamadım.

İçtenlikle belirtmek isterim, ben bu insanı hakkıyla anlatabilme gücüne sahip değilim.

Gönderdiğim yazının içerisinde de değinmiş olduğum gibi, onu en az 300 sayfalık bir kitaba sığdıramayız. Zaman içerisinde bu mübarek insana ait üç ayrı dosya oluşturmuştum. Bu yazıya başlarken, sayfalarca yazdığım yazıyı, sayın derginizin kapasitesini dikkate alarak ve size sıkıntı vermektan de sakınarak üç kez özetleyip bu kadara indirebildim. Bunu yaparken:

a) Karabekir Paşa'nın heykelinin açılışında okuduğu şiirin bana intikal eden aslını aynen size iletmış oluyorum. (Bu şiiri aceleyle olsa gerek, kendisine bir hayranı tarafından gönderilmiş -eski yazı ile- mektubun arka sayfasına yazmış) Ben yeni yazıya çevirip yazmadım, yanlış yapmaktan sakındım.

b) Benim düşüncüm sırasında yaptığı konuşmayı da aynen tarayıp size (bilgi için) gönderiyorum, yayınlamaya ben gerek görmedim.

c) Kendisine ait fotoğrafa gelince, bu onun en sevimli fotoğrafıdır. Bir toplu fotoğraf içinden ayrılmış olduğu için tam net olmasa da, bu fotoğrafın konulmasını özellikle istirham edeceğim, çünkü bugün hayattaki çok kimse onu bu son haliyle tanır.

d) Rahmetli Alanka Hoca'nın uzun şiirinden ben alıntı beyitler yapamadım. Gönlüm tamamının yayınlanmasınadır. Takdir sizin.

Yüce Allah'tan acil şifalar dileği ile yürekten saygılar sunarım Aziz Hocam.

Av. Mürsel Köse